

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ: БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ В УКРАЇНІ

INFORMATION SPACE UNDER MARTIAL LAW: SECURITY ASPECT IN UKRAINE

Ушкало К.Ю.,

*аспірант кафедри політології, соціології і культурології
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*

Наукова стаття присвячена інформаційному простору в контексті воєнного стану в Україні та його безпековим аспектам. Мета дослідження – вивчення та аналіз безпекового аспекту інформаційного простору в контексті воєнного стану в Україні. Починаючи з 2014 року в країні розповсюджувалась фейкова інформація, з метою залякати українське суспільство, що призвело до дестабілізації політичної, соціальної та економічної ситуації в Україні. Агресія країни-окупанта також атакувала інформаційний простір України, спрямовуючи зусилля на порушення громадянської ідентичності українців. Проблеми, пов'язані з інформаційною безпекою, стали предметом загального занепокоєння, оскільки вони мають негативний вплив на національну безпеку загалом та на окремі її аспекти. Забезпечення інформаційної безпеки стає критично важливим, оскільки проблеми в цій сфері можуть мати серйозні наслідки для держави та загальної національної безпеки. Дослідження спрямоване на аналіз впливу війни на інформаційну сферу та визначення шляхів забезпечення безпеки в цьому контексті. Важливі аспекти включають обмеження свободи слова, контроль за дезінформацією та маніпуляціями, роль громадського суспільства у збереженні демократичних цінностей та забезпеченні інформаційної безпеки. Дослідження спрямоване на розуміння взаємозв'язку між інформаційною безпекою та сучасними конфліктами, зокрема в контексті України, і вплив на демократію та громадянське суспільство в умовах воєнного стану. У статті зазначені аспекти журналістської діяльності під час війни. Проаналізовано динаміку видатків Державного бюджету України на здійснення заходів у сфері захисту національного інформаційного простору. Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості розробки та впровадження ефективних стратегій інформаційної безпеки в умовах воєнного стану, а також в наданні підґрунтя для освітніх програм щодо медіаграмотності та розпізнавання дезінформації для громадян. Дослідження також може підтримати громадські організації, спрямовані на збереження демократії та інформаційної безпеки, та підготовку журналістів у роботі в умовах війни.

Ключові слова: фейк, інформаційне поле, інформація, кібератаки, інформаційна безпека, дезінформація.

The scientific article is devoted to the information space in the context of martial law in Ukraine and its security aspects. The research aims to study and analyze the security aspect of the information space in the context of the martial law in Ukraine. Starting in 2014, fake information was spread in the country with the aim of intimidating Ukrainian society, leading to the destabilization of the political, social, and economic situation in Ukraine. The aggression of the occupant country also attacked the information space of Ukraine, directing efforts to violate the civic identity of Ukrainians. Problems related to information security have become the subject of general concern, as they have a negative impact on national security in general and on its certain aspects. Provision of information security becomes critically important, as problems in this area can have severe consequences for the state and general national security. The research aims to analyze the impact of war on the information sphere and determine ways to ensure security in its context. Important aspects include restrictions on freedom of speech, control over disinformation and manipulation, the role of civil society in preserving democratic values and ensuring information security. The research is also aimed at understanding the relationship between information security and modern conflicts, particularly in the context of Ukraine, and the impact of democracy and civil society under martial law. Aspects of journalistic activity during the war are indicated in the article. The dynamics of expenditures of the State Budget of Ukraine for the implementation of measures in the protection of the national information space have been analyzed. The practical value of the obtained results lies in the possibility of developing and implementing effective information security strategies under martial law and providing a basis for educational programs on media literacy and recognition of disinformation for citizens. The research can also support public organizations aimed at preserving democracy and information security and training journalists to work in wartime.

Key words: fake, information field, information, cyber attacks, information security, disinformation.

Постановка проблеми. У зв'язку з впровадженням особливого стану в країні, воєнними діями, атаками, застосуванням фейкової інформації для поширення страху та панічних настроїв в українському суспільстві – це сприяло дестабілізації політичної, соціальної та економічної ситуації в Україні.

Країна-агресор охопила інформаційний простір України, спрямовуючи свої зусилля на атаки проти громадянської ідентичності українців. Про-

блеми, пов'язані з інформаційним простором держави, стали центром уваги всього світу, оскільки вони мають прямий та опосередкований вплив на національну безпеку загалом і на окремі її аспекти.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Забезпечення безпеки в інформаційній сфері набуває важливого значення, оскільки недоліки у цій галузі можуть привести до негативних наслідків для всього механізму держави. Забезпечення інформацій-

ної безпеки держави безпосередньо впливає на загальну національну безпеку та окремі її сегменти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дана робота ґрунтується на аналізі законодавства України, науково-методичної літератури, методичних посібників, наукових статей, періодичних видань та напрацювань сучасних та попередніх вчених і дослідників, серед них: Р. Пашов, Ю. Рубан, С. Глобенко, Т. Француз-Яковець, Ю. Бабенко, тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є вивчення та аналіз безпекового аспекту інформаційного простору в контексті воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Умови, в яких опинилася наша держава, вимагають перегляду питань безпеки з іншого ракурсу. Якщо ще декілька років тому світ навколо нас здавався відносно безпечним, то сучасні виклики несуть набагато більшу загрозу, ніж у мирний час.

Ми стаємо свідками активного впливу на суспільну свідомість, який спрямований на окремих громадян, групи осіб і навіть цілі держави. Психологічний вплив здійснюється через засоби масової інформації, використовуючи при цьому швидкість сприйняття та поверхневність. Масові інформаційні атаки, боти, фейки є інструментами, які використовуються для дезорієнтації суспільства, поширення страху, маніпуляцій та паніки. Спеціально створені інформаційні ресурси намагаються зробити людей бездумними, приймати інформацію і вірити в неї.

Питання інформаційної безпеки та культури у воєнний період стає питанням виживання для людини, суспільства і держави, оскільки вона впливає на права та свободи громадян. Основними аспектами інформаційної безпеки є збереження цілісності даних, доступність інформації, конфіденційність та достовірність.

Інформаційна безпека охоплює не лише аспекти нормативно-правового та політичного характеру, але також інституційну складову, яка передбачає функціонування спеціалізованих органів та використання програмно-технічних засобів [5, с. 329].

З метою забезпечення інформаційної безпеки в Україні Указом Президента України від 25.02.2017 р. була затверджена «Доктрина інформаційної безпеки України». В сучасних умовах війни 18.03.2022 р. прийнято рішення Радою національної безпеки і оборони України «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану», в якому визначено, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки». Наразі в Україні функціонує також Центр протидії дезінформації при РНБО України, на сайті якого можна ознайомитись з актуальною інформацією та подіями в цій сфері [1].

Великою проблемою на сьогодні є недостатня розвиненість законодавчої бази, яка б забезпечувала захист інформації та боротьбу з новими загрозами. Багато явищ у сфері інформаційного поля ще не були належним чином класифіковані та врегульовані нормативно-правовими актами, що ускладнює можливість застосування відповідних заходів відповідальності за будь-які дії чи організацію діяльності, яка може завдати шкоди інформаційній безпеці Збройних Сил та безпосередньо військовослужбовцям. Тим не менше, ці аспекти розвиваються, і приймаються нормативно-правові акти, які законодавчо регулюють використання техніки, що надходить до військ, та іноземних технологій.

Після введення воєнного стану в Україні були внесені зміни до нормативно-правових актів, що враховують реалії війни. Ці зміни стосуються регулювання різних аспектів інформації [4, с. 124].

Наказ головнокомандувача Збройних сил України Валерія Залужного, затверджений 3 березня 2022 року та доповнений пізніше 12 липня «Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану», містить важливі вказівки та алгоритм взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками ЗМІ під час дії правового режиму воєнного стану. В додатках до наказу зазначені правила акредитації журналістів та їх роботи в зоні бойових дій.

Розроблено пам'ятки та рекомендації для військового персоналу і журналістів щодо збереження інформаційної безпеки в умовах воєнного стану. Ці рекомендації включають в себе важливі вказівки, такі як уникання розголошення конкретних військових координат, особистих даних військових, інформації про військовополонених і втрати Збройних Сил України, а також правила безпечних зйомок у лікарнях та інших медичних установах під час воєнного стану.

Значна увага також приділяється забезпеченню безпеки журналістів та військових, які здійснюють свою роботу в умовах війни. Національна рада з питань телебачення і радіомовлення ухвалила рішення щодо заборони поширення інформації в певний час після обстрілів для забезпечення безпеки журналістів.

Надання додаткових гарантій захисту журналістів, які працюють в районах ведення воєнних дій, включає обов'язок забезпечення журналістів засобами захисту від уражень вогнепальної зброї і медичними аптечками, а також обов'язкове страхування журналістів коштом роботодавця на випадок поранень під час висвітлення подій в умовах війни та на окупованих територіях.

Командування військ надавало рекомендації та вказівки у формі пам'яток та неофіційних закликів. Ці матеріали містили ряд важливих порад та інструкцій, такі як:

- Пам'ятка про висвітлення діяльності оборонних підприємств.
- Розпорядження щодо заборони використання відеореєстраторів.
- Заклик не розголошувати координати, де влучили ракети та снаряди.
- Прохання утриматися від публікації особистих даних українських військових.
- Заклик не розголошувати інформацію про військовополонених.
- Правила зйомок у лікарнях під час воєнного стану.
- Рекомендації щодо правильного позначення службових автомобілів.
- Заборона називати види зброї, якою українські війська атакують цілі.
- Заборона публікації інформації про переміщення музейних цінностей [8].

Ці рекомендації і заклики зазвичай виникали в реакції на конкретні конфлікти чи надзвичайні події та надавались з метою забезпечення безпеки та конфіденційності в інформаційному просторі.

Ключові аспекти журналістської діяльності під час війни зазначені на рис. 1.

Україна також активно веде інформаційну кампанію з метою протидії пропаганді. Однією зі складових цієї кампанії є програма, спрямована на попередження населення щодо можливих інформаційних фейків, поширюваних ворогом. Починаючи з лютого 2022 року, українське населення отримувало докладне інформування, і основний акцент робився на тому, що можна довіряти лише офіційним українським джерелам інформації. Це підірвало традиційну тактику поширення країною-агресором недостовірних інформаційних матеріалів та їх масового поширення через соціальні мережі та інші загальнодоступні канали.

З перших днів війни, як журналісти, так і командування українських військових сил оперативно інформували населення щодо успіхів та невдач української армії. Ця відкритість сприяла об'єктивному сприйняттю подій, які розгорталися в той час. Це послабило ключовий аргумент нападників: можливість розповсюджувати недостовірну інформацію та створювати панічні настрої в атмосфері таємниці та невизначеності [6].

Слід зазначити, що захист інформаційного поля важливий як у мирний час, так і під час війни. Політика держави щодо захисту інформаційного поля під час війни повинна бути спрямована на забезпечення національної безпеки та захисту інформаційних ресурсів від різних загроз. Одним із ключових аспектів такої політики є кібербезпека. Держава повинна розвивати і вдосконалювати свою кібербезпеку для захисту критично важливих інформаційних систем, інфраструктури та мереж від кібератак. Це включає в себе створення захисних мереж, моніторинг кіберзагроз, розробку кіберстратегій і планів відновлення після атак.

Примітним є той факт, що показник «здійснення заходів у сфері захисту національного інформаційного простору» для Міністерства куль-

ЖУРНАЛІСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ АРМІЯ INFORM

ЗАСТУПНИЦЯ МІНІСТРА ОБОРОНИ УКРАЇНИ ГАННА МАЛЯРА ПРО ЖУРНАЛІСТСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ, ПРАВИЛА ПОДАЧІ МАТЕРІАЛІВ, А ТАКОЖ БАЛАНС МІЖ ПАТРІОТИЗМОМ ТА ОБ'ЄКТИВНІСТЮ

- Під час війни для журналіста більшість речей не те, що не можна робити, а це навіть небезпечно для життя і здоров'я людей, взагалі небезпечно для держави.
- Ми намагаємося обмежити ворога у доступі до інформації. Зараз якраз той час, коли ви притримуєте інформацію і не повідомляєте її швидко, це ознака професійності.
- 80% розвідувальної інформації - з відкритих джерел і те, що вони ретельно відстежують наші соцмережі, пресу, офіційні сторінки - будуть в тому абсолютно впевнені.
- Під час війни не потрібно проводити фактчекінг офіційних заяв військових відомств: ЗСУ та міністерства.
- Цифри наших втрат співпадають з цифрами іноземних розвідок, бо вони використовують ту саму методику підрахунку. Точні ж цифри будуть по завершенню бойових дій.
- Під легендою «журналіста» в Україну потрапляють різні люди. Тому акредитації потрібно чекати. Це баланс між доступом преси до подій і безпекою держави.
- На час війни основне джерело інформації, яку можна оприлюднювати - це Генеральний штаб і Міністерство оборони.
- Інформація про військовополонених та інтернованих осіб координується Національним інформаційним бюро. Запити потрібно робити туди.
- Треба чітко усвідомлювати, що не варто писати. Тому, що цю інформацію можуть скористатися вороги і знищити певні об'єкти.
- Те, що був вибух, можна говорити. Тому, що його всі чули. А описувати об'єкт не варто. І якщо це військовий об'єкт - то без генштабу цю інформацію подавати не можна.

ПЕРШОЧЕРГОВА НАША ЗАДАЧА - БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ, ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ І ВІДСІЧ ВОРОГА!

Рис. 1. Журналістська діяльність під час війни

Джерело: [7]

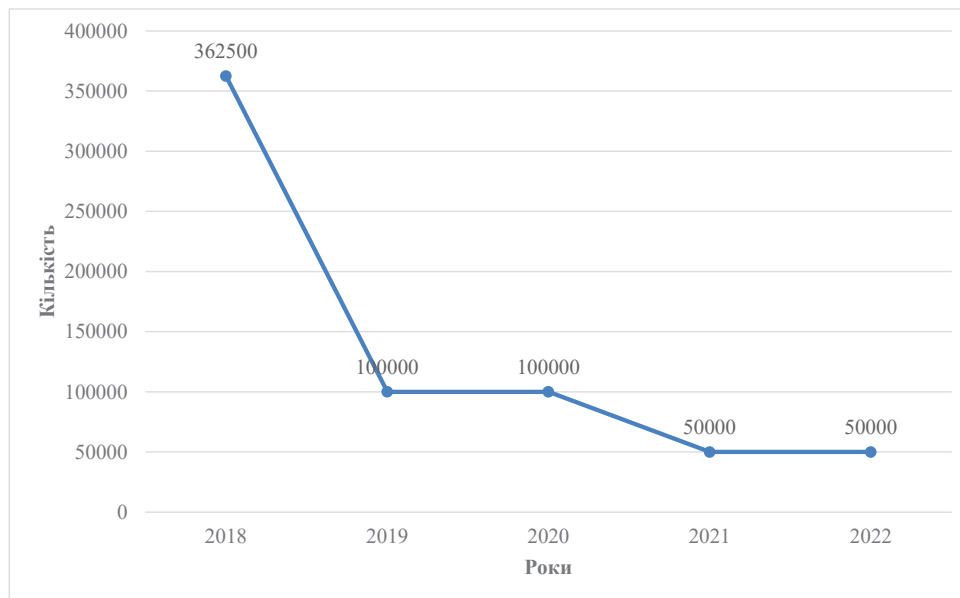

тури та інформаційної політики України в розрізі видатків Державного бюджету України з'явився лише у 2018 році, а за результатами аналізу їх розподілу впродовж п'ятирічного періоду встановлено, що він тяжіє до скорочення (Рис. 2).

Однак інші показники, які є дотичними до сфери захисту інформаційного простору держави й відповідного організаційно-функціонального

забезпечення публічного управління, що загалом сприяють зміцненню національної стійкості (таблиця 1), залишаються сталими із певним збільшенням видатків на сферу національної безпеки і оборони [2, с. 206].

Інформаційна безпека в умовах воєнного стану має значущий вплив на аспекти демократії і свободи слова. У такому складному контексті важ-

Рис. 2. Динаміка видатків Державного бюджету України на здійснення заходів у сфері захисту національного інформаційного простору (2018–2022 рр., грн)

Джерело: [2]

ливо балансувати між захистом національної безпеки та збереженням демократичних цінностей.

Умови воєнного стану призвели до ситуації, де захист національної безпеки стає надзвичайно важливим завданням. У таких умовах можуть виникати обмеження свободи слова, оскільки інформація може бути використана проти національних інтересів. Проте важливо, щоб будь-які обмеження були обґрунтованими, тобто справедливою та розумною відповіддю на існуючу загрозу.

Обмеження також повинні бути тимчасовими та пропорційними. Це означає, що вони повинні існувати лише протягом періоду, коли існує конкретна загроза національній безпеці. І, коли ця загроза відбудеться або послабиться, обмеження повинні бути скасовані.

Демократичні процеси та інституції повинні залишатися в силі в міру можливості, навіть в умовах воєнного стану. Вони гарантують збереження основних демократичних цінностей та забезпечують можливість громадян виражати свою думку та брати участь у прийнятті рішень. Такі процеси важливі для підтримки демократії в будь-який час, включаючи періоди кризи.

Для забезпечення справедливості та недопущення можливих зловживань владою, обмеження свободи слова повинні підлягати перевірці та контролю незалежними органами та судовими інстанціями.

Громадянське суспільство грає ключову роль у контролі за діяльністю влади та у обмеженні можливостей для репресій та цензури. Громадські організації та ініціативи громадян можуть допомогти забезпечити демократичні цінності та інформаційну безпеку. Держава повинна підтримувати роботу цих організацій, щоб забезпечити збереження демократії та свободи слова, навіть в умовах війни.

Громадянське суспільство також може виконувати роль наглядача, спостерігаючи за діяльністю влади та вимагати відкритості та відповідальності. Громадські організації та журналісти можуть вивчати дії влади та інформувати громадян про їхні результати.

Громадянське суспільство може допомагати журналістам та незалежним інформаційним джерелам у збереженні їхньої незалежності та безпеки. Це важливо, особливо в умовах воєнного

Таблиця 1

Видатки Державного бюджету України 2022 р. на сферу захисту інформаційного простору

№ з/п	Показник	Сума (грн)
1	Інформаційно-аналітичне забезпечення координаційної діяльності у сфері національної безпеки і оборони	335126,3
2	Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності у сфері інформаційної безпеки України	53006,2
3	Модернізація цифрових інформаційно-аналітичних систем	50000
4	Електронне урядування	651524
5	Розвиток пріоритетних проектів в галузі інформаційних технологій	450000
6	Національна програма інформатизації	2205274,6
7	Збирання, обробка та розповсюдження офіційної інформаційної продукції	268543,9
8	Здійснення заходів V сфері захисту національного інформаційного простору	50000
Усього:		4 063 475

Джерело: [2].

стану, коли інформація може бути особливо цінною.

Громадські організації можуть відслідковувати порушення прав людини та звертати увагу на ці проблеми. Вони можуть допомагати жертвам порушень та привертати увагу до незаконних дій влади [3, с. 41].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, у воєнний час захист інформаційної безпеки держави є пріоритетним оскільки безпосередньо від нього залежить безпека суспільства і людини.

Перспективні дослідження в області інформаційного простору в умовах військового стану в Україні можуть розкрити наступні напрямки:

– Вивчення психологічних аспектів. Дослідження впливу інформаційної війни на психологічний стан населення та військових може допомогти виявити способи психологічного захисту та підвищення стійкості до інформаційних загроз.

Подальші дослідження можуть аналізувати, як інформаційна війна впливає на психіку людей і які стратегії психологічного супротиву можуть бути розроблені.

– Розробка технологічних інструментів. Дослідження розвитку технологій інформаційної війни та засобів її протидії може призвести до створення нових технологічних рішень та програм для виявлення та аналізу дезінформації та кібератак. Дослідження може зосередитися на розробці інноваційних кіберзахисних засобів і методів виявлення маніпуляцій інформацією.

– Міжнародний аспект. Дослідження впливу міжнародного співробітництва на інформаційну безпеку України може допомогти розробити ефективні міжнародні стратегії для захисту власних інтересів у світовому масштабі. Можливі дослідження про вплив різних міжнародних ініціатив і організацій на інформаційну безпеку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану»: Указ Президента України від 19 березня 2022 року № 152 / 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/152/2022> (дата звернення: 12.10.2023).
2. Глобенко С. Інформаційний простір держави та проблеми забезпечення його захисту в Україні. *Науковий вісник: Державне управління*. № 1 (13). 2023. С. 195–210.
3. Пашов Р., Рубан Ю. Роль інститутів громадянського суспільства у забезпеченні відсічі військової агресії рф. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. №5 (65). 2023. С. 38–42.
4. Смотрич Д. В., Браїлко Л. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Сер.: Право*. 2023. Вип. 77. Ч. 2. С. 121–127.
5. Француз-Яковець Т. А. Інформаційна безпека в умовах війни. *Наукове видання НУ «ОЮА»*. 2022. С. 329–331.
6. Бабенко Ю. Інформаційна війна – зброя масового знищення: веб-сайт. URL.: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/> (дата звернення 12.10.2023 р.)

7. Свобода слова в умовах воєнного стану обмежується інтересами оборони держави – Ганна Маляр: веб-сайт. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/04/01/svoboda-slova-v-umovah-voennogo-stanu-obmezhuetsya-interesamy-oborony-derzhavy-ganna-malyar/> (дата звернення: 12.10.2023).

8. Які обмеження та особливості роботи медіа діють в Україні під час великої війни: веб-сайт. URL: <https://detector.media/infospace/article/203615/2022-10-11-yaki-obmezheniya-ta-osoblyvosti-roboty-media-diyut-v-ukraini-pid-chas-velykoi-viyny/> (дата звернення: 12.10.2023).